

عنوان: تأمین منابع مالی برای دوره جنگ و پساجنگ

۱. چارچوب کلی مسئله

جنگ‌ها علاوه بر خسارات انسانی، آثار عمیق و چندلایه‌ای بر ساختار اقتصادی کشورها بر جای می‌گذارند. تخریب زیرساخت‌ها، کاهش تولید، اختلال در تجارت، مهاجرت نیروی انسانی و کاهش سرمایه‌گذاری از جمله مهم‌ترین پیامدهای اقتصادی جنگ محسوب می‌شوند. برآوردهای اولیه نشان می‌دهد میزان خسارات اقتصادی وارد شده حدود ۲۷۰ میلیارد دلار بوده که این رقم بدون احتساب عدم‌النفع‌های اقتصادی محاسبه شده است.

در چنین شرایطی، طراحی نظام جامع تأمین منابع مالی برای بازسازی، نوسازی و توسعه اقتصادی یکی از مهم‌ترین الزامات مدیریت اقتصاد در دوره جنگ و پساجنگ به شمار می‌رود.

۲. نقش و کارکرد نظام تأمین منابع مالی در بازسازی

نظام تأمین مالی بازسازی تنها به تأمین پول محدود نمی‌شود، بلکه یک چرخه مدیریتی و سیاستی کامل را در بر می‌گیرد که شامل مراحل زیر است:

الف) مرحله ارزیابی و برنامه‌ریزی

- ارزیابی دقیق نیازها و خسارات
- شناسایی هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم
- تدوین راهبردها و سیاست‌های کلان بازسازی
- تهیه و تدوین برنامه‌های اجرایی
- اولویت‌بندی پروژه‌های بازسازی و توسعه

ب) مرحله طراحی نهادی و قانونی

- ایجاد ساختارهای نهادی جدید
- تدوین قوانین و مقررات مورد نیاز
- طراحی مکانیزم‌های اجرایی و مدیریتی
- ایجاد سیستم‌های حسابداری، کنترل و گزارش‌گیری

ج) مرحله تجهیز و مدیریت منابع

- بودجه‌بندی پروژه‌ها
- تجهیز منابع مالی در سه افق زمانی
 - کوتاه‌مدت
 - میان‌مدت
 - بلندمدت
- جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی

- ایجاد نظام نظارت و حسابرسی

د) مرحله اجرا و پایش

- تأمین خدمات عمومی
- ظرفیت‌سازی و آموزش نیروی انسانی
- رصد مستمر پروژه‌ها
- اصلاح فرآیندها بر اساس آسیب‌شناسی اجرا
- انجام حسابرسی توسط دولت و تأمین‌کنندگان مالی

۳. ضرورت‌ها و الزامات طراحی نظام تأمین مالی پساجنگ

جنگ موجب بی‌ثباتی اقتصادی گسترده در کشورهای درگیر می‌شود. شدت این بی‌ثباتی به عواملی مانند مدت جنگ، میزان تخریب و شرایط اقتصادی کشور بستگی دارد.

مهم‌ترین الزامات سیاستی

- طراحی نظام مالی پایدار برای بازسازی
- بهره‌گیری از تجربیات تاریخی بازسازی پس از جنگ‌های جهانی و منطقه‌ای
- توجه به پیامدهای اجتماعی، امنیتی و سیاسی سیاست‌های مالی
- ایجاد هماهنگی میان نهادهای متعدد درگیر در بازسازی
- طراحی الگوهای نوین برای تأمین منابع مالی

در واقع، توانایی کشورها در طراحی سازوکارهای مالی کارآمد یکی از عوامل تعیین‌کننده موفقیت آنها در مدیریت دوره پساجنگ محسوب می‌شود.

۴. عوامل تعیین‌کننده میزان آسیب‌پذیری اقتصادی کشورها

مطالعات اقتصادی نشان می‌دهد میزان آسیب‌پذیری اقتصاد یک کشور در برابر جنگ به چند شاخص اصلی وابسته است:

- سطح متوسط درآمد جامعه
- نسبت جمعیت زیر خط فقر
- میزان خودکفایی اقتصادی
- وابستگی به واردات کالاهای اساسی
- انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری اقتصاد
- دسترسی به زنجیره‌های تأمین و تولید

کشورهایی که در این شاخص‌ها وضعیت ضعیف‌تری دارند، در دوره جنگ و پسا جنگ با هزینه‌های اقتصادی بسیار سنگین‌تر مواجه می‌شوند.

۵. ساختار هزینه‌های اقتصادی جنگ

الف) هزینه‌های مستقیم

هزینه‌هایی که قابل مشاهده و اندازه‌گیری هستند:

- خسارات به زیرساخت‌های عمومی
- خسارات به زمین‌ها و تأسیسات کشاورزی
- تخریب سیستم‌های حمل‌ونقل
- خسارات به کارخانه‌ها و ماشین‌آلات تولیدی
- هزینه‌های نظامی

ب) هزینه‌های غیرمستقیم

این هزینه‌ها به‌طور دقیق قابل مشاهده نیستند و معمولاً تخمینی هستند:

- کاهش تجارت خارجی
- کاهش سرمایه‌گذاری خارجی
- کاهش ظرفیت تولید ملی
- آسیب به صنعت گردشگری
- مهاجرت نیروی انسانی متخصص
- کاهش رشد اقتصادی بلندمدت

در بسیاری از کشورها، هزینه‌های غیرمستقیم حتی از هزینه‌های مستقیم نیز بزرگتر برآورد می‌شوند.

۶. چارچوب زمانی تأمین منابع مالی

تأمین مالی بازسازی باید در سه افق زمانی طراحی شود:

کوتاه‌مدت

- تثبیت اقتصاد
- تأمین خدمات عمومی
- بازسازی فوری زیرساخت‌های حیاتی

میان‌مدت

- بازسازی بخش‌های تولیدی
- احیای تجارت و سرمایه‌گذاری
- بازسازی شبکه‌های زیرساختی

بلندمدت

- توسعه اقتصادی
- نوسازی ساختار صنعتی
- افزایش رقابت‌پذیری اقتصاد

با توجه به گستردگی خسارات، منابع و نهادهای موجود به تنهایی کافی نخواهند بود و باید منابع مالی جدید خلق شود.

۷. حوزه‌های اولویت‌دار برای تخصیص منابع مالی

با توجه به اهمیت اقتصادی و نقش آنها در رشد کشور، حوزه‌های زیر در اولویت قرار دارند:

حوزه انرژی

- نفت
- گاز
- پتروشیمی
- صنایع وابسته

حوزه تولید و امنیت غذایی

- صنعت
- کشاورزی
- زنجیره تأمین غذا

حوزه زیرساخت

- حمل‌ونقل
- شبکه‌های ارتباطی
- کریدورهای ترانزیتی

حوزه مسکن

- بازسازی مناطق آسیب‌دیده
- توسعه زیرساخت‌های شهری

حوزه فناوری

- شرکت‌های دانش‌بنیان
- فناوری‌های نوین

حوزه توسعه منطقه‌ای

- توسعه منطقه مکران

حوزه تجارت و سرمایه‌گذاری

- توسعه زیرساخت‌های تجاری
- تسهیل تجارت خارجی

۸. منابع بالقوه تأمین مالی

منابع داخلی

- بودجه عمومی دولت
- صندوق‌ها و منابع ملی
- بازار سرمایه
- سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

منابع خارجی

- سازمان‌های مالی توسعه‌ای منطقه‌ای
 - IDB (بانک توسعه اسلامی)
 - AIIB (بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیا)
 - ECO (سازمان همکاری اقتصادی)
 - TDB (بانک توسعه تجارت)
- سرمایه‌گذاری خارجی
- منابع مالی کشور در خارج از کشور
- کمک‌ها و غرامت‌های احتمالی کشورهای منطقه
- کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی
- قراردادهای دو یا چندجانبه برای بازسازی

برای هر یک از این منابع لازم است مزایا، محدودیت‌ها و ریسک‌های آنها به‌صورت دقیق ارزیابی شود.

۹. الزامات نهادی و مدیریتی موفقیت برنامه بازسازی

برای موفقیت نظام تأمین مالی بازسازی، اقدامات زیر ضروری است:

- ایجاد نهاد هماهنگ‌کننده ملی بازسازی
- تشکیل بانک اطلاعاتی جامع خسارات مستقیم و غیرمستقیم
- اولویت‌بندی دقیق پروژه‌ها
- ایجاد نظام شفاف گزارش‌دهی مالی
- ظرفیت‌سازی و آموزش نیروی انسانی
- تقویت دیپلماسی اقتصادی برای جذب منابع خارجی
- تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

همچنین باید از تجربیات ناموفق گذشته در بازسازی مناطق جنگ‌زده که ناشی از نبود ساختار مالی متمرکز بوده است، درس گرفته شود.

۱۰. جمع‌بندی تحلیلی

بازسازی اقتصاد پس از جنگ فرآیندی پیچیده و چندبعدی است که نیازمند ترکیبی از منابع مالی داخلی و خارجی، برنامه‌ریزی دقیق، ساختار نهادی کارآمد و سیاست‌های اقتصادی پایدار است.

با توجه به حجم خسارات، محدودیت منابع داخلی و گستردگی نیازهای بازسازی، طراحی یک نظام جامع و نوآورانه تأمین مالی که بتواند منابع مختلف را تجمیع و مدیریت کند، شرط اساسی موفقیت در دوره پساجنگ و حرکت به سمت توسعه پایدار اقتصادی خواهد بود.